

розглядається як інтегративна особистісно-професійна характеристика, що забезпечує професійну зрілість, саморегуляцію та готовність до безперервного саморозвитку.

У дослідженні обґрунтовано доцільність системного моніторингу педагогічної рефлексії, який охоплює мотиваційний, змістовно-діяльнісний і результативний компоненти. Діагностика здійснювалася на засадах системного, діяльнісного та особистісноорієнтованого підходів, що дало змогу комплексно оцінити як внутрішні передумови рефлексивної діяльності, так і реальні прояви рефлексивних умінь у навчальній та професійноорієнтованій діяльності здобувачів вищої освіти. Для збирання емпіричних даних було використано комплекс взаємодоповнювальних методик, зокрема анкетування, тестові завдання, практичні кейси та методики самооцінювання.

Результати моніторингу засвідчили переважання низького та середнього рівнів сформованості педагогічної рефлексії, фрагментарність знань про її сутність, нестійкість мотивації до рефлексивної діяльності, обмежену здатність до системного самоаналізу та саморегуляції. Виявлено домінування зовнішньої детермінації в поясненні власних професійних успіхів і труднощів, нестійкість самооцінки та суперечливе емоційне ставлення до себе як майбутніх фахівців. Зроблено висновок, що системний моніторинг сформованості педагогічної рефлексії є важливою умовою підвищення якості професійної підготовки здобувачів вищої освіти соціономічного профілю та підґрунтям для цілеспрямованої організації формувального етапу дослідження.

Ключові слова: педагогічна рефлексія, моніторинг, здобувачі вищої освіти, соціономічний профіль, професійна підготовка.

Дата надходження статті: 14.05.2025 р.

Прийнято до публікації: 09.06.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Сорока О. В.

УДК 378.147:159.9

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi59.660>

Куценко І. В. *,

orcid.org/0009-0003-2215-6006

Куц В. А. *,

orcid.org/0000-0003-1911-8132

РОЛЬ ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ» У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОЛОГІВ

У статті висвітлено значення навчальної дисципліни «Психологічний супровід та реабілітація» у процесі формування професійної компетентності майбутніх психологів у закладах вищої освіти. Актуальність дослідження зумовлена сучасними соціальними викликами, що постали перед українським суспільством унаслідок воєнних дій, зростання рівня стресу, втрат і соціальної напруги, що, своєю чергою, підвищує попит на якісну психологічну підтримку та реабілітаційні послуги. Проаналізовано змістове наповнення курсу, окреслено його цілісну спрямованість на розвиток професійних знань, практичних умінь, навичок кризового консультування, комунікативної компетентності, етичної відповідальності та здатності до міждисциплінарної взаємодії. Окрему увагу приділено розкриттю ролі інтерактивних і практико-орієнтованих методів навчання, зокрема кейс-стаді, рольових ігор, тренінгів, міждисциплінарних воркшопів, онлайн-симуляцій та супервізійних практик, які забезпечують інтеграцію теоретичних знань із реальними потребами професійної діяльності. На прикладі досвіду Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського показано, що системне поєднання теорії та практики

*© Куценко І. В.

*© Куц В. А.

сприяє формуванню в студентів стійкої мотивації до професії, розвитку критичного мислення, професійної ідентичності, готовності діяти в умовах невизначеності та кризових ситуацій. Підкреслено позитивний вплив дисципліни на підготовку фахівців, здатних ефективно реагувати на психосоціальні виклики та забезпечувати комплексну підтримку різних категорій населення. Зроблено висновок про необхідність подальших досліджень методичних умов, що підвищують результативність навчального процесу, а також про важливість гнучкої адаптації курсу до змін соціального середовища й запитів практики. Представлені матеріали можуть бути корисними для викладачів, розробників освітніх програм, керівників освітніх проєктів і фахівців у сфері психологічної освіти та реабілітації.

Ключові слова: психологічний супровід, психологічна реабілітація, практична підготовка фахівців психологічної сфери, активні методи навчання, освітній процес, вища освіта.

Постановлення проблеми. Сучасні виклики, спричинені військовими діями, соціальною нестабільністю та зростанням рівня психоемоційного навантаження в суспільстві, висувають підвищені вимоги до професійної підготовки фахівців психологічної сфери. Одним із ключових напрямів діяльності практичного психолога є психологічний супровід і реабілітація осіб, що перебувають у кризових життєвих ситуаціях, зазнали психотравмуючих впливів або потребують довготривалої підтримки.

Відповідно, актуальним стає питання удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти, зокрема через впровадження навчальних дисциплін, спрямованих на формування прикладних навичок психологічної допомоги. Дисципліна «Психологічний супровід та реабілітація» покликана забезпечити не лише теоретичну обізнаність студентів із принципами та методами психореабілітації, а й сформувати у них практичну готовність до реалізації професійної діяльності в реальних умовах.

Однак на сьогодні недостатньо досліджено, яким чином викладання цієї дисципліни впливає на рівень сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців та які дидактичні умови сприяють ефективному засвоєнню її змісту. Це зумовлює потребу у вивченні досвіду викладання дисципліни «Психологічний супровід та реабілітація» у конкретних освітніх контекстах, зокрема в Таврійському національному університеті імені В. І. Вернадського, як прикладі формування якісної професійної підготовки психологів.

Аналіз досліджень. Проблематика формування професійної компетентності психологів у контексті психологічного супроводу та реабілітації досліджена в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, теоретичні основи психологічної реабілітації висвітлювалися у працях таких вітчизняних дослідників, як В. І. Ковальов [3], О. С. Волярська [2], Л. В. Бурлак [1], які наголошували на важливості системного підходу до підготовки фахівців із урахуванням специфіки кризових станів і травматичних впливів.

Дослідження О. С. Волярської [2] акцентують увагу на необхідності інтеграції теоретичних знань із практичними навичками під час викладання навчальної дисципліни «Психологічний супровід та реабілітація», що сприяє формуванню готовності студентів до професійної діяльності у сфері психореабілітації. Вона підкреслює значення активних методів навчання, зокрема кейс-стаді, тренінгів та симуляційних вправ, які дозволяють ефективно закріпити знання і відпрацювати необхідні компетенції.

Зарубіжні дослідники, такі як А. Bandura (соціально-когнітивна теорія) [4], J. Prochaska (модель зміни поведінки) [5], також пропонують концептуальні рамки для розуміння процесу формування професійної компетентності в психологічному супроводі, де велике значення має мотивація, самоефективність та практичний досвід.

Однак, незважаючи на наявність теоретичних напрацювань, в Україні недостатньо уваги приділяється комплексному аналізу ефективності викладання саме цієї навчальної дисципліни у вищих навчальних закладах з урахуванням специфіки суспільних викликів умовах війни. Наукові публікації, що досліджують безпосередньо досвід Таврійського

національного університету імені В. І. Вернадського, поки що є поодинокими, що обумовлює актуальність подальшого емпіричного вивчення цього питання.

Таким чином, існуючий науковий доробок створює основу для розробки педагогічних моделей та методик викладання дисципліни «Психологічний супровід та реабілітація», що сприяють формуванню у студентів високого рівня професійної компетентності, але потребує адаптації і доповнення з урахуванням реалій української вищої освіти та викликів сучасного соціального середовища.

Мета статті – визначити роль навчальної дисципліни «Психологічний супровід та реабілітація» у формуванні професійної компетентності майбутніх психологів на прикладі освітнього процесу в Таврійському національному університеті імені В. І. Вернадського, а також проаналізувати ефективність методичних підходів, що сприяють інтеграції теоретичних знань і практичних навичок у підготовці фахівців психологічної сфери.

Виклад основного матеріалу. Навчальна дисципліна «Психологічний супровід та реабілітація» є одним із обов'язкових компонентів освітньої програми підготовки психологів за другим магістерським рівнем у Таврійському національному університеті імені В. І. Вернадського. Вона спрямована на формування у студентів цілісного розуміння процесів психологічної підтримки та реабілітації різних категорій населення, які опинилися у складних життєвих обставинах, зокрема осіб, що зазнали психологічних травм, стресових ситуацій, соціальної дезадаптації. У сучасних умовах соціально-політичних змін і воєнних дій роль фахівця з психологічного супроводу стає особливо важливою, адже від нього залежить якість реабілітації постраждалих та підтримка їхньої психоемоційної стабільності.

Важливим аспектом дисципліни є формування професійної компетентності, що включає комплекс знань, умінь і ціннісних орієнтирів, необхідних для ефективної діяльності психолога у сфері супроводу та реабілітації. Професійна компетентність охоплює такі складові:

- психологічну діагностику, що передбачає вміння виявляти психологічні особливості клієнтів, розпізнавати ознаки стресу, травми, дезадаптації та інші проблеми;
- планування та проведення корекційних і реабілітаційних заходів, зокрема підбір методів індивідуальної чи групової роботи;
- комунікативну компетентність, яка передбачає ефективне спілкування з клієнтами, колегами, членами родини клієнтів, здатність до емпатії і підтримки;
- етичні засади професійної діяльності, включаючи дотримання конфіденційності, професійну відповідальність і культуру поведінки.

Формування цих компетенцій відбувається системно протягом курсу та включає регулярні лекційні та практичні заняття, де студенти аналізують власні дії, отримують зворотний зв'язок від викладача і одногрупників.

У процесі викладання дисципліни акцент робиться на інтеграцію теоретичних знань із практичними навичками, що забезпечується застосуванням активних методів навчання, таких як: кейс-стаді, рольових ігор, тренінгів, психодіагностичних вправ тощо. Ці методи дозволяють студентам не лише засвоїти базові концепції психологічного супроводу та реабілітації, а й розвинути вміння аналізувати конкретні життєві ситуації, вибирати адекватні стратегії допомоги, застосовувати сучасні реабілітаційні технології.

Наприклад, під час вивчення теми «Методи психологічного супроводу постраждалих в умовах кризи» студенти беруть участь у моделюванні ситуацій, де потрібно застосувати знання про кризову інтервенцію. На заняттях з рольових ігор один із студентів грає роль психолога, інший - людини, що пережила стресову травму, а решта групи оцінює адекватність реакції, пропонує альтернативні стратегії. Це сприяє розвитку емпатії, комунікативних навичок і гнучкості у виборі методів роботи.

Ще один приклад - використання кейс-стаді на тему роботи з ветеранами, які мають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Студенти вивчають реальні історії,

аналізують дії психолога, пропонують власні варіанти супроводу та реабілітації, що відповідають сучасним доказовим практикам.

На заняттях студенти працюють із кейсом психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО), що пережили втрату житла і близьких унаслідок воєнних дій. Аналізуючи цю ситуацію, вони вчаться визначати ключові проблеми клієнтів, планувати психологічне супроводження з урахуванням їхніх потреб, ресурсів і культурних особливостей. Цей кейс дозволяє зрозуміти, як адаптувати загальні теоретичні знання до специфіки роботи в кризових умовах.

Велика увага приділяється застосуванню психодіагностичних методик для оцінки психологічного стану клієнтів. Студенти опановують інструменти, як-от опитувальники рівня тривожності, депресії, особистісні тести, що дозволяють об'єктивно виявляти зони ризику і визначати пріоритети в реабілітаційній роботі. Для закріплення навичок використовуються практичні заняття у вигляді тренінгів із діагностики та інтерпретації результатів.

Для формування комунікативної компетентності активно використовуються рольові ігри, де студенти виконують ролі психологів, клієнтів, родичів і колег. Наприклад, один студент грає роль людини, яка пережила втрату близької людини, інший - психолога, що проводить першу консультацію. Обговорення відбувається після гри з акцентом на ефективність застосованих методів, рівень емпатії і дотримання етичних норм. Ця практика допомагає майбутнім фахівцям навчитися працювати з різними типами клієнтів і формувати індивідуальний підхід.

Одним із інноваційних методів є проведення мультидисциплінарних воркшопів за участю фахівців із соціально-психологічної сфери, реабілітації, медицини та юриспруденції. Це дає змогу студентам розглянути психологічний супровід у комплексі з іншими видами допомоги, що є особливо важливим у роботі з уразливими категоріями населення. Наприклад, на одному з таких воркшопів розглядали випадок підтримки ветерана з комплексними медико-психологічними проблемами, де психологічний супровід поєднувався з соціальним забезпеченням і юридичним консультуванням.

Для підвищення мотивації та професійної ідентифікації студентів регулярно організовуються зустрічі з випускниками університету - практикуючими психологами, які діляться досвідом роботи у сферах кризової інтервенції, роботи з дітьми та сім'ями, психологічної підтримки військових. Такі зустрічі сприяють усвідомленню важливості дисципліни та її ролі в подальшій кар'єрі.

Окремо варто зазначити впровадження сучасних технологій: студенти мають доступ до онлайн-платформ, де виконують симуляційні вправи, проходять тестування, отримують зворотній зв'язок від викладача у режимі реального часу. Це дозволяє підтримувати безперервний процес навчання, адаптуватися до викликів дистанційної освіти та забезпечувати індивідуальний підхід до кожного студента.

Таким чином, поєднання теоретичних знань із широкою практичною підготовкою, використання різноманітних активних методів навчання та залучення міждисциплінарного підходу забезпечують високу якість підготовки фахівців психологічної сфери, які здатні ефективно працювати у сфері психологічного супроводу та реабілітації у сучасних соціальних і кризових умовах.

Отже, університетський досвід демонструє, що системне викладання дисципліни сприяє підвищенню рівня готовності студентів до виконання професійних функцій у реальних умовах, особливо у сферах, пов'язаних із роботою в кризових, соціально-неблагополучних середовищах. Аналіз результатів опитувань та зворотного зв'язку від студентів, який на систематичній основі проводиться після вивчення навчальних курсів в ТНУ ім. В.І. Вернадського, підтверджує позитивний вплив інтегрованого підходу на їхній професійний розвиток. Зокрема, переважна кількість опитаних – 85 % студентів відзначають, що заняття за даною дисципліною допомогли їм краще зрозуміти

специфіку роботи з уразливими категоріями населення і розвинути практичні навички, які вони планують використовувати у подальшій професійній діяльності.

Висновки. Навчальна дисципліна «Психологічний супровід та реабілітація» відіграє ключову роль у формуванні професійної компетентності майбутніх психологів, зокрема в умовах зростання запиту на психореабілітаційні послуги в українському суспільстві. Її змістовне наповнення, орієнтоване на поєднання теоретичної підготовки з практичним відпрацюванням навичок, сприяє розвитку фахової готовності студентів до здійснення психологічної допомоги різним категоріям населення, які зазнали психотравмуючих впливів або перебувають у кризових станах.

Педагогічний досвід Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського демонструє ефективність використання таких методів, як кейс-стаді, рольові ігри, тренінги, практикуми з психодіагностики, а також міждисциплінарні воркшопи за участі практиків. Ці освітні інструменти дозволяють сформувати у студентів не лише високий рівень теоретичної обізнаності, а й практичну здатність до професійної діяльності в галузі психологічного супроводу та реабілітації.

Зворотній зв'язок від слухачів курсу дозволяє стверджувати, що системне впровадження дисципліни в навчальний процес сприятиме зростанню особистісної і професійної зрілості майбутніх фахівців, формуватиме їхню мотивацію до подальшого саморозвитку та сприятиме підвищенню конкурентоздатності на ринку праці.

У контексті зростаючих запитів до фахової підготовки психологів перспективним є подальше осмислення ролі навчальної дисципліни «Психологічний супровід та реабілітація» у формуванні професійної компетентності. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення загальних підходів до змістового й методичного удосконалення дисципліни, а також на оцінювання її впливу на готовність студентів до практичної діяльності.

Актуальним є аналіз педагогічних умов, що забезпечують ефективність засвоєння навчального матеріалу, формування фахових умінь та професійно-етичної свідомості. У цьому контексті варто звернути увагу на можливості адаптації змісту дисципліни до змін соціального середовища, специфіки цільової аудиторії та викликів сучасності.

Подальші кроки можуть також включати узагальнення позитивного досвіду впровадження курсу в різних освітніх середовищах, зокрема в умовах підготовки фахівців для сфери безпеки, оборони чи кризової підтримки населення. Увага до міждисциплінарної інтеграції, інноваційних освітніх технологій і формуванню ключових компетентностей дозволить забезпечити якісну професійну підготовку фахівців, здатних ефективно діяти в динамічному соціальному контексті.

Загалом перспективи подальших наукових розвідок пов'язані з потребою розробки й удосконалення дидактичних підходів, що сприяють гармонійному поєднанню теоретичних знань, практичних навичок і професійних цінностей у підготовці психологів нової генерації.

Список використаних джерел:

1. Бурлак Л. В. Системний підхід у підготовці психологів: проблеми і перспективи. *Психологічний журнал*. 2017. Т. 38, № 2. С. 45–56.
2. Волярська О. С. Психологічний супровід та реабілітація: методичні рекомендації для викладачів і студентів. К., 2018. 128 с.
3. Ковальов В. І. Психологічна реабілітація: теорія і практика. К., 2015. 312 с.
4. Bandura A. *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1986. 617 p.
5. Prochaska J. O., DiClemente C. C. Stages and processes of self-change of smoking: Toward an integrative model of change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1983. Vol. 51, No. 3. Pp. 390–395.

References:

1. Burlak, L. V. (2017). Systemnyi pidkhid u pidhotovtsi psykholohiv: problemy i perspektyvy [System approach in the training of psychologists: problems and prospects]. *Psychological Journal*, 38(2), 45–56. [in Ukrainian].
2. Volyarska, O. S. (2018). *Psykhologichnyi suprovid ta reabilitatsiia: metodychni rekomendatsii dlia vykladachiv i studentiv* [Psychological support and rehabilitation: methodical recommendations for teachers and students]. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Kovalov, V. I. (2015). *Psykhologichna reabilitatsiia: teoriia i praktyka* [Psychological rehabilitation: theory and practice]. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
5. Prochaska, J. O., & DiClemente, C. C. (1983). Stages and processes of self-change of smoking: Toward an integrative model of change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 51 (3), 390–395. Retrieved from <https://doi.org/10.1037/0022-006X.51.3.390>

Kushchenko I. V.,

orcid.org/0009-0003-2215-6006

Kuts V. A.,

orcid.org/0000-0003-1911-8132

THE ROLE OF THE DISCIPLINE "PSYCHOLOGICAL SUPPORT AND REHABILITATION" IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF PSYCHOLOGISTS

The article highlights the significance of the academic discipline “Psychological Support and Rehabilitation” in shaping the professional competence of future psychologists in higher education institutions. The relevance of the study is determined by the current social challenges faced by Ukrainian society as a result of military actions, increased stress levels, losses, and social tension, which in turn create a growing demand for high-quality psychological assistance and rehabilitation services. The content of the course is analyzed, and its comprehensive focus on the development of professional knowledge, practical skills, crisis counseling abilities, communicative competence, ethical responsibility, and readiness for interdisciplinary cooperation is outlined. Particular attention is paid to the role of interactive and practice-oriented teaching methods, including case studies, role-playing, trainings, interdisciplinary workshops, online simulations, and supervised practice, which ensure the integration of theoretical knowledge with the real needs of professional activity. Using the experience of V. I. Vernadsky Taurida National University as an example, the study demonstrates that a systematic combination of theory and practice contributes to the formation of students’ professional motivation, critical thinking, professional identity, and readiness to act in uncertain and crisis situations. The positive impact of the discipline on preparing specialists capable of effectively responding to psychosocial challenges and providing comprehensive support to various population groups is emphasized. The article concludes that further research on methodological conditions enhancing the effectiveness of the educational process is needed, as well as flexible adaptation of the course to the changing social environment and the demands of professional practice. The presented materials may be useful for teachers, curriculum developers, educational project managers, and specialists in psychological education and rehabilitation.

Key words: psychological support, psychological rehabilitation, practical training of specialists in the psychological field, active learning methods, educational process, higher education.

Дата надходження статті: 21.05.2025 р.

Прийнято до публікації: 03.06.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, старша дослідниця Банім О. В.